

ANÀLISI DE LES TRADUCCIONS AL CATALÀ DE TRES SONETS DE SHAKESPEARE I TRADUCCIÓ PRÒPIA D'UN SONET

103698 – Treball de Fi de Grau

Grau de Traducció i Interpretació

Curs Acadèmic 2014 – 2015

Estudiant: Aina Palmer Hurtado

Tutor: Dolors Udina Abelló

9 de juny de 2015

Facultat de Traducció i d'Interpretació
Universitat Autònoma de Barcelona

Dades del TFG

Títol: Anàlisi de les traduccions al català de tres sonets de Shakespeare i traducció pròpia d'un sonet.

Autora: Aina Palmer Hurtado

Tutor: Dolors Udina Abelló

Centre: Facultat de Traducció i d'Interpretació

Estudis: Grau en Traducció i Interpretació

Curs acadèmic: 2014 - 15

Paraules clau

Shakespeare, *Sonnets*, Sonets, traducció, Gerard Vergés, Salvador Oliva, Txema Martínez, criteris de traducció, comparació de traduccions

Resum del TFG

Introducció a la tradició italiana i anglesa del sonet i als *Sonnets* de Shakespeare en particular. Seguidament, es farà un anàlisi dels criteris de traducció que els traductors i poetes Gerard Vergés, Salvador Oliva i Txema Martínez adopten abans de traduir i que exposen en les seus pròlegs respectius. Llavors s'analitzen els sonets 18, 44 i 151 en la llengua original i les traduccions individualment per a després poder comparar-les i fer paleses les diferències principals. Finalment, es proposa una traducció pròpia del sonet 45 que es compara amb les altres traduccions seguint els mateixos criteris de comparació i s'exposen els problemes de traducció principals.

Avís legal

© Aina Palmer Hurtado, Barcelona, 2015. Tots els drets reservats.

Cap contingut d'aquest treball pot ésser objecte de reproducció, comunicació pública, difusió i/o transformació, de forma parcial o total, sense el permís o l'autorització del seu autor/de la seva autora.

Aviso legal

© Aina Palmer Hurtado, Barcelona, 2015. Todos los derechos reservados.

Ningún contenido de este trabajo puede ser objeto de reproducción, comunicación pública, difusión y/o transformación, de forma parcial o total, sin el permiso o la autorización de su autor/a.

Legal notice

© Aina Palmer Hurtado, Barcelona, 2015. All rights reserved.

None of the content of this academic work may be reproduced, distributed, broadcast and/or transformed, either in whole or in part, without the express permission or authorization of the author.

ÍNDIX

Índex	3
1 Introducció	4
2 El sonet i Shakespeare	5
2.1 El sonet i la seva tradició	5
2.2 Els Sonnets	6
2.3 Què en sabem, de Shakespeare?	7
3 Criteris de traducció i traductors	9
4 Comparació de traduccions	11
4.1 Sonnet 18 de Shakespeare	11
4.1.1 Traducció de Vergés del sonet 18.....	12
4.1.2 Traducció d’Oliva del sonet 18	13
4.1.3 Traducció de Martínez del sonet 18	14
4.1.4 Conclusions	15
4.2 Sonnet 44 de Shakespeare	15
4.2.1 Traducció de Vergés del sonet 44.....	16
4.2.2 Traducció d’Oliva del sonet 44	17
4.2.3 Traducció de Martínez del sonet 44	17
4.2.4 Conclusions	18
4.3 Sonnet 151 de Shakespeare	18
4.3.1 Traducció de Vergés del sonet 151.....	19
4.3.2 Traducció d’Oliva del sonet 151	20
4.3.3 Traducció de Martínez del sonet 151	21
4.3.4 Conclusions	22
5 Traducció pròpia	23
5.1 Comparació de les traduccions del sonet 45	23
5.1.1 Sonnet 45.....	23
5.1.2 Traducció de Vergés del sonet 45.....	24
5.1.3 Traducció d’Oliva del sonet 45	25
5.1.4 Traducció de Martínez del sonet 45	26
5.1.5 Traducció pròpia del sonet 45	26
5.1.6 Conclusions	27
5.2 Procés de traducció	28
5.2.1 Criteris i mètode de traducció	28
5.2.2 Problemes de traducció	29
6 Conclusions	32
7 Bibliografia	33

1 INTRODUCCIÓ

William Shakespeare: un nom que coneix tothom. Gairebé quatre-cents anys després de la seva mort, aquest dramaturg anglès encara és considerat un dels gegants de la literatura universal i l'escriptor més llegit i estudiat de la literatura anglesa. Tothom coneix, com a mínim, una de les seves obres, bé perquè l'ha llegida o bé perquè ha vist o llegit alguna de les moltes adaptacions que se n'han fet. Tot i que és reconegut mundialment per la seva obra teatral, no hem d'oblidar que, a més de dramaturg, era poeta; un poeta que ens ha deixat llargs poemes narratius i mitològics, però també un recull de 154 sonets purament lírics: els *Sonnets*.

En aquest treball ens centrarem a comparar tres traduccions al català de tres d'aquests sonets –concretament el 18, el 44 i el 151– i en la traducció pròpia d'un, el 45. Encara que de traduccions dels *Sonnets* al català n'hi ha moltes, només s'han publicat tres traduccions dels 154 sonets. Els traductors que ho han aconseguit són: Gerard Vergés, Salvador Oliva i Txema Martínez. Treballarem, doncs, amb les traduccions d'ells tres. Cal dir, també, que tots tres són poetes pel seu compte i que han traduït i escrit prolíficament.

Abans de començar la comparació, però, ens cal saber què és un sonet i conèixer-ne la tradició, tant la italiana com l'anglesa. Un cop ens hem familiaritzat amb el sonet en general ens podrem centrar en els *Sonnets* de Shakespeare en particular. A més, parlarem de qui era Shakespeare, tot i la poca informació biogràfica que en tenim.

Després d'aquesta petita introducció al món de Shakespeare i dels *Sonnets*, podrem centrar-nos en les traduccions que se n'han fet. Primer compararem els criteris de traducció que cada traductor ha adoptat i que es recullen als pròlegs. Això ens permetrà saber, ja des de bon principi, algunes de les diferències principals que trobarem a les traduccions.

Seguidament ens centrarem en el punt més important del treball, la comparació de traduccions dels tres sonets triats. Primer, però, analitzarem l'original anglès per tal d'aclarir qualsevol dubte de sentit o comprensió i així facilitar la subsegüent anàlisi i comparació de les traduccions.

Finalment, proposarem una traducció pròpia del sonet 45, que compararem amb l'original i la dels altres traductors seguint l'esquema emprat a l'apartat anterior de comparació. Això anirà seguit d'una explicació dels problemes de traducció principals i un comentari –o justificació– dels criteris que hem triat a l'hora de traduir i del mètode de traducció que hem seguit.

I així acabarem la petita aventura que ha estat endinsar-se en el món de William Shakespeare i dels seus famosos *Sonnets*.

2 EL SONET I SHAKESPEARE

Començarem parlant, en aquest primer apartat, de què és exactament un sonet i de la seva tradició i després ens centrarem en els *Sonnets* de Shakespeare en particular, és a dir, en l'estructura que segueixen, la controvèrsia que els envolta, els temes que tracten, etc. Finalment, intentarem explicar qui era William Shakespeare.

2.1 EL SONET I LA SEVA TRADICIÓ

El sonet és una composició poètica que té una fórmula molt estricta: catorze versos i rima consonant. Si en mirem l'etimologia, sembla que és el diminutiu del mot llatí *sonus* que significa “so” i que va arribar a significar “cançoneta”. És probable, doncs, que tingui els seus orígens en les cançons i els poemes d'amor dels trobadors; però no va ser fins al segle XIII a Sicília que van cristal·litzar en la forma que coneixem actualment. Així doncs, sembla que el sonet és una de les composicions poètiques que més ha perdurat en el temps, des de l'Edat Mitjana fins a l'experimentació formal de l'actualitat, passant per l'espontaneïtat del Romanticisme.

Quan parlem de sonet clàssic ens referim als poemes que Petrarca va escriure a una dona anomenada Laura. Així doncs, ens trobem davant poemes de temàtica amorosa. Eren composicions amb rima i mètrica fixades que no deixaven gaire llibertat. Pel que fa a la mètrica, com ja he dit abans, els sonets tenen catorze versos, ni més ni menys, catorze versos dividits en una octava, de vuit versos, i un sextet, de sis. Tot i això, l'octava se solia dividir en dos quartets i el sextet en dos tercets. Petrarca feia servir el pentàmetre iàmbic, que consta de cinc parts de dues síl·labes cadascuna, la primera àtona i la segona tònica. Si parlem de la rima, el sonet italià era especialment estricte a l'octava, la rima de la qual sempre havia de ser ABAB ABAB. També és veritat que més endavant es van afegir altres rimes possibles, però aquesta era, sens dubte, la més habitual. El sextet, en canvi, ofería una mica més de llibertat perquè es podien combinar dues o tres rimes agrupades de maneres diferents. El pas entre l'octava, o quartets, i el sextet, o tercets, rep el nom italià de volta i marca un canvi en el contingut del sonet. Si la primera part servia per exposar una idea principal, el sextet s'utilitzava per completar-la, desenvolupar-la o desmentir-la.

El sonet va arribar a Anglaterra a través de les traduccions i imitacions de Sir Thomas Wyatt i després de Henry Howard, comte de Surrey. Aquest últim va introduir un altre tipus d'estructura i rima que permetia més llibertat de creació, però va mantenir el pentàmetre iàmbic. Així doncs, la versió dels sonets anglesos, també anomenats sonets isabelins, va passar de tenir dos quartets i dos tercets encadenats a tenir tres quartets de diferent rima i un apartat final, és a dir, dos versos finals. De fet, aquesta és l'estructura que Shakespeare sempre fa servir. Pel que fa a la rima del sonet isabelí, la combinació més habitual (i la que Shakespeare utilitza en tots els seus sonets) és ABAB CDCD EFEF GG. Això permet més llibertat a l'hora d'escollir paraules que rimen, perquè ara el

poeta ja no juga amb quatre o cinc rimes, sinó amb set. Tot i això, aquest canvi d'estructura també va suposar un canvi en la distribució del contingut. Ara, el primer quartet expressa una idea que es desenvolupa al segon i que culmina al tercer. L'apariat està destinat a subvertir, enderrocar o aprovar aquesta idea principal.

2.2 **ELS SONNETS**

Shakespeare s'ha convertit en el punt de referència del sonet anglès amb els 154 sonets que es recullen al seu llibre *Sonnets*. Com ja he dit abans, tots els sonets de Shakespeare són de catorze versos dividits en tres quartets i un apariat, escrits en pentàmetres iàmbics i de rima consonant ABAB CDCD EFEF GG. Tots, excepte tres: el 99, que té quinze versos; el 126, compost per sis díctics; i el 145, escrit en octosíl·labs. D'aquests tres, el 126 és l'únic que no és estrictament un sonet i sembla que Shakespeare el fa servir de frontera entre els dos blocs en què es divideixen tradicionalment els *Sonnets*: el bloc de l'amant (primers 125 sonets) i el bloc de l'amiga (del 127 al 152). Aquest primer bloc, el de l'amant, va dirigit a un jove ros, bell i d'alta condició que el poeta estima molt. Aquest amor, però, sembla un amor més idealitzat que físic. En aquest bloc també apareix un altre personatge: un poeta rival tant pel que fa a la poesia com a l'amor. Els sonets del segon bloc parlen a una dona morena, la misteriosa *dark lady*, per la qual el poeta sent una atracció sexual apassionada. Aquests dos blocs es divideixen, al mateix temps, en diversos subgrups que tracten temes diferents:

Als primers disset sonets del recull, el poeta anima el jove a tenir fills per transmetre'ls la seva bellesa. Del sonet 18 al 26, el poeta expressa l'adoració que sent per l'amic, adoració que els seus versos eternitzaran. Als set sonets següents, l'amor es torna dolorós i el poeta se sent abandonat, si bé encara experimenta alguns moments feliços. Del sonet 34 al 42, després que l'amic l'engani, el poeta passa per estats d'ànim diferents. Del 43 al 53, l'estimat i el poeta estan separats i els sentiments de l'últim alternen entre el dolor i el fervor. Fins al sonet 77, el poeta medita sobre el Temps, la fortuna i la mort; parla del no-res i de l'oblit, però finalment torna amb el seu amor. En els nou sonets següents apareix el tercer personatge, el poeta rival. Del sonet 88 al 108, el poeta repeteix les seves queixes i els seus plors. En els deu sonets següents, confessa una traïció però espera que la seva sinceritat el faci digne del perdó. Del sonet 120 al 125, ja perdonat, els dubtes i la pena el condueixen a la serenitat.

En el segon bloc, el de l'amiga, els primers disset sonets (del 127 al 143) s'explica la passió que el poeta sent per la dona morena que després acusa de pèrfida i luxuriosa. Durant els sonets que van del 144 al 152, el poeta es plany perquè l'amic i l'amiga són lluny, però finalment perdona a l'amiga i la reté al seu costat.

Podríem dir, doncs, que els *Sonnets* parlen principalment d'amor, però també de sexe, de vida i de mort. Tot i això, cal dir que els dos últims sonets, el 153 i 154, no tenen res a veure amb cap dels dos blocs i, a més, són els més convencionals que va escriure Shakespeare.

L'ordre dels *Sonnets* que ens ha arribat a l'actualitat és el mateix ordre en el qual van ser publicats per primera vegada el 1609, en vida de Shakespeare. No obstant això, hi ha moltes teories que defensen que aquesta edició, i per tant, l'ordre en què ens han arribat els *Sonnets*, no va ser autoritzat per l'autor. Un dels arguments a favor d'aquesta teoria és que cap poeta acabaria el seu recull amb els dos pitjors poemes. Tanmateix, Shakespeare mai no els va reeditar en un ordre diferent. També existeixen moltes teories sobre qui és el misteriós W.H. a qui l'editor de Shakespeare dedica els *Sonnets* a la dedicatòria. Les inicials W.H. són l'única pista que els estudiosos de Shakespeare tenen per saber el nom del noi jove a qui el poeta estima tant, perquè als sonets no hi apareixen noms propis. Una altra pregunta que ens plantegen els *Sonnets* és: hem d'entendre que el "jo" dels poemes és Shakespeare o que no ho és? És a dir, si Shakespeare va escriure aquests poemes basant-se en els seus sentiments reals i en les seves experiències o si, com a dramaturg que era, es va imaginar un poeta les experiències (imaginàries) del qual el van portar a escriure aquests poemes. En altres paraules, si els *Sonnets* són autobiogràfics, com un diari íntim, o no. Totes aquestes preguntes sense resposta, totes les teories que s'han fet i tota aquesta controvèrsia tenen una causa comuna: la falta d'informació biogràfica que tenim sobre Shakespeare. Així doncs, creure en una teoria o en una altra depèn de l'opinió de cadascú.

2.3 QUÈ EN SABEM, DE SHAKESPEARE?

La vida de William Shakespeare està envoltada de misteris i incògnites perquè l'única informació que en tenim prové de dues fonts limitades: les seves obres i els documents oficials. Per tant, més que una biografia completa, només coneixem esbossos d'esdeveniments concrets en la vida del dramaturg.

Shakespeare va ser batejat el 26 d'abril de 1564 a Stratford-on-Avon, Anglaterra. Tradicionalment s'ha dit que va néixer el 23 d'abril d'aquell mateix any, però el cert és que només és una possibilitat i la data exacta no se sap. Era fill de John Shakespeare, guanter, i Mary Arden, filla d'un terratinent, i probablement va estudiar a la King's New School, a Stratford mateix. Sembla que, poc després, John Shakespeare va començar a tenir problemes econòmics.

El 28 de novembre de 1582, als divuit anys, es va casar amb Anne Hathaway, de vint-i-sis, a Worcester. Segurament Hathaway ja estava embarassada quan es va casar amb Shakespeare, perquè només sis mesos més tard, el 26 de maig de 1583, el matrimoni va tenir la primera filla, Susanna. Dos anys més tard, el 2 de febrer, van tenir bessons: una nena, a qui van posar Judith, i un nen, Hamnet. El nen va morir als onze anys per causes desconegudes.

Després del naixement dels bessons, hi ha un buit de set anys a la vida de Shakespeare. Tot i que existeixen moltes teories sobre què va fer durant aquests anys, el

cert és que fins el 1592, quan Shakespeare ja era un escriptor i actor prou reconegut a Londres, no en sabem res.

Quan, el 1593, els teatres de Londres tancaven sovint a causa de la pesta, Shakespeare probablement va aprofitar per escriure més i per viatjar de Londres a Stratford amb més freqüència. En aquest mateix any es va publicar el primer dels seus poemes mitològics: *Venus i Adonis*. Durant els anys següents es van publicar tres poemes més: *The Rape of Lucrece* (1594), *The Passionate Pilgrim* (1597) i *The Phoenix and the Turtle* (1599).

Al voltant de 1594 va entrar a formar part de la companyia teatral Lord Chamberlain's Men que, després de l'adveniment al tron de Jaume I d'Anglaterra i IV d'Escòcia, va ser rebatejada amb el nom de King's Men. Hi ha documents que verifiquen que al 1597 va comprar una casa gran a Stratford, on vivia la família. Sembla, però, que Shakespeare vivia pel seu compte a Londres i només tornava a la seva ciutat natal quan s'acabava la temporada de teatre.

El 1609 es van publicar els seus *Sonnets*. Shakespeare va morir set anys després, el 23 d'abril de 1616, i va ser enterrat a Stratford.

Pel que fa a les seves obres de teatre, només algunes van ser publicades durant la vida de l'autor; la gran majoria es publicaren pòstumament. El *First Folio* (1623) va ser la primera publicació de les trenta-sis obres dramàtiques de Shakespeare completes.

3 CRITERIS DE TRADUCCIÓ I TRADUCTORS

Ara que ja ens hem familiaritzat amb els *Sonnets* de Shakespeare, que en coneixem els personatges i tota la controvèrsia que els envolta, ara, podem parlar de les traduccions, dels traductors i dels criteris de traducció que han adoptat.

Com ja he dit abans, només tres traductors han aconseguit escalar la muntanya rosta que és traduir els 154 sonets de Shakespeare: Gerard Vergés, Salvador Oliva i Txema Martínez.

Gerard Vergés, nascut a Tortosa el 1931, fou doctor en farmàcia, professor universitari, assagista, poeta i traductor. Va ser fundador de la revista de Tortosa *Gèminis* i va publicar nombrosos reculls de poesia, a més d'assajos i biografies. Els seus sonets de Shakespeare van ser publicats per primera vegada el 1993. Va morir el 23 d'abril de 2014, als 73 anys.

Salvador Oliva va néixer a Banyoles el 1942. És traductor i poeta i, a més dels sonets de Shakespeare, publicats el 2002, també ha traduït la totalitat de l'obra teatral del dramaturg anglès.

Txema Martínez, nascut a Lleida el 1972, és filòleg, traductor, poeta, escriptor, crític literari i periodista. La seva versió dels sonets de Shakespeare va ser publicada el 2010.

La traducció de Vergés és, doncs, la més antiga de les tres. Gairebé deu anys més tard, Oliva publica la seva versió dels sonets i, finalment, Martínez és l'últim en traduir tots els *Sonnets*. És per això que Martínez fa una traducció més moderna i defugir dels arcaïsmes, com s'explica més avall.

Tots tres són grans admiradors del dramaturg anglès, però s'enfronten a la traducció a partir de criteris molt diferents. Si llegim els pròlegs de cada traducció, ens adonem de seguida –Vergés fins i tot ho confessa– que no són més que una simple justificació de per què han traduït els poemes com ho han fet. En altres paraules, ens fan una llista dels criteris que han seguit per tal d'elaborar les traduccions i així poder justificar el resultat final.

És d'esperar, doncs, que criteris tan distints tinguin com a conseqüència traduccions molt diferents però que, amb més o menys èxit, mantenen el sentit de l'original.

Si obrim qualsevol dels tres llibres de seguida ens adonem que els traductors han optat per posar l'original anglès al costat de la traducció catalana en vers. Però Oliva va un pas més enllà i tria fer també una traducció en prosa col·locada a sota del sonet anglès.

Tots tres traductors intenten transmetre el mateix de l'original i ser-hi tan fidels com els és possible, sense sacrificar-ne la comprensió.

Pel que fa a qüestions formals, els criteris de cada traductor varien més. Per exemple, tant Martínez com Vergés es decanten pel decasíl·lab mentre que Oliva s'estima més utilitzar el vers alexandrí. Tot i que tots tres han mantingut la rima

consonant de l'original, Martínez intenta evitar les rimes tradicionals al mateix temps que abasta el màxim de lectors possibles dels diferents dialectes del català rebutjant rimes excloents. Vergés, en canvi, s'estima més que la seva rima sigui pobra, però escaient. Això sí, les seves rimes estan fetes segons el seu dialecte, el de Tortosa, i, per tant, lectors d'altres dialectes hi trobaran algunes rimes falses.

Martínez ja avisa que al lèxic que fa servir hi podem trobar col·loquialismes, neologismes i molts mots monosil·làbics (el sonet 135, de fet, està escrit exclusivament en monosíl·labs). A més a més, defuig dels arcaïsmes. Per altra banda, Vergés tendeix a un lèxic –diu— de “certa dignitat”, però procura que no sigui “ni massa arcaic ni massa artificios”. Finalment, Oliva és l'únic que fa referència al tractament, de tu o de vós, i, com Vergés i Martínez, tria el primer.

Si els criteris de cada traductor són així de distints, no és gens estrany que les traduccions, si més no a primer cop d'ull, també siguin molt diferents.

4 COMPARACIÓ DE TRADUCCIONS

A continuació compararem tres dels 154 sonets. Els poemes escollits són: el número 18, el més conegut del recull i que pertany al primer bloc; el 44, també del bloc de l'amant; i el 151, un dels últims sonets del segon bloc, el de l'amiga.

Abans de comparar les traduccions, hem analitzat el sonet en anglès. Així doncs, hem parlat d'on es situa cada sonet dins el recull, i, per tant, dels temes que tracta; també hem fet un petit resum del significat de cada sonet; i, quan calia, una explicació curta dels referents culturals propis de l'època de Shakespeare. A més, en el sonet 151, he aclarit les diferents línies de sentit i les ambigüitats que ens presenta el sonet anglès. També he fet una anàlisi formal de cada composició per tal d'identificar les figures retòriques que Shakespeare emprà i així poder veure si els traductors les respecten o no.

Pel que fa a la comparació de les traduccions, primer les hem analitzat individualment. L'ordre que he seguit a l'hora de presentar cada traducció és l'ordre cronològic en què es van publicar els *Sonnets* en català, per tant, analitzarem les traduccions de la més antiga –que no antiquada– a la més moderna. A l'hora d'analitzar, he tingut en compte la fidelitat semàntica a l'original, el lèxic triat i si es mantenen o no les repeticions, els polisíndetons (repetir la mateixa conjunció) i les anàfores (repetició d'una paraula al principi d'alguns versos), que són tan abundants en els sonets. Vull remarcar que les diferències lèxiques òbvies que no afecten de cap manera el sentit o el significat de l'original i que són simplement la tria d'un sinònim o un altre (com ara utilitzar “jorn” o “dia”) no estan indicades a la comparació.

Després d'analitzar les traduccions, les he comparades les unes amb les altres per tal de poder fer paleses les diferències més significatives que hi ha entre totes tres traduccions.

4.1 SONNET 18 DE SHAKESPEARE

*Shall I compare thee to a summer's day?
Thou art more lovely and more temperate:
Rough winds do shake the darling buds of May,
And summer's lease hath all too short a date:*

*Sometime too hot the eye of heaven shines,
And often is his gold complexion dimm'd,
And every fair from fair sometime declines,
By chance, or nature's changing course untrimm'd:*

*But thy eternal summer shall not fade,
Nor lose possession of that fair thou ow'st,
Nor shall death brag thou wander'st in his shade,
When in eternal lines to time thou grow'st,*

*So long as men can breathe, or eyes can see,
So long lives this and this gives life to thee.*

Aquest és el més famós dels sonets de Shakespeare. Com he dit anteriorment, forma part del primer bloc dedicat al jove. En aquest sonet, el poeta compara l'estimat amb un dia d'estiu. Per tal de fer-ho, exposa les diferències que hi ha entre els dos. Així doncs, ens explica que l'estiu és ple d'extrems: els vents són forts, a vegades el sol és massa calent i altres vegades el tapen els núvols; però, sobretot, la gran diferència és que l'estiu és passatger, acaba. En canvi, la bellesa i la joventut de l'amant són eternes perquè viuran en els versos del poeta per sempre.

El 18 és el primer sonet en què Shakespeare no incita l'amant a tenir fills. Durant els disset primers, el poeta anima el jove a procrear per tal de transmetre la seva bellesa perfecta als fills. És al sonet 18, doncs, que el poeta intenta, per primer cop, preservar la bellesa de l'estimat a través dels versos.

Per tant, encara que a primer cop d'ull sembli un poema d'amor, també hi juga un paper molt important la idea que el versos del poeta viuran per sempre i sempre seran llegits.

Pel que fa al sonet en si, Shakespeare se serveix d'anàfores i polisíndetons per donar musicalitat al poema. Un exemple d'anàfora, és la repetició de "so long" al principi dels dos últims versos; la repetició de les conjuncions "and" i "nor" són exemples de polisíndetons. També cal tenir en compte que el poeta i dramaturg anglès és famós pels seus dobles sentits i pels seus jocs de paraules. En aquest sonet, per exemple, fa servir l'adjectiu "temperate" per a referir-se a l'estimat i d'aquesta manera juga amb el doble significat de "tebi" i de persona que no es deixa endur per la passió. També és important la metàfora que utilitza per referir-se al sol.

4.1.1 Traducció de Vergés del sonet 18

*¿És que puc comparar-te a un jorn d'estiu,
quan tu ets més adorable i més clement?
Brots tendres bat l'oratge intempestiu
i el bon temps s'interromp sobtadament.*

*Hi ha cops que un fulgor ardent el cel domina
i cops que l'or del cel a penes dura;
tota bellesa fatalment declina
per l'atzar o pel curs de la Natura.*

*Però jo veig perenne el teu estat
i sense perdre un bri de gentilesa.
No et retindrà la Mort al seu costat
Si un vers etern el teu encant palesa.*

*Mentre l'ull miri i l'home no hagi mort,
Viurà el meu vers i et donarà suport.*

Vergés opta per unir la pregunta al primer vers i la resposta, al segon, en una mateixa pregunta. Així, aconseguix que els dos primers versos flueixin de manera més natural i, a més a més, emfatitza el fet que l'amant és "més adorable i més clement" que un dia d'estiu. Els "*Darling buds of May*" del tercer vers, en la traducció de Vergés, es transformen en "brotos tendres", una variant força poètica per dir "bells capolls", encara que no menciona el mes de maig.

Al primer vers del segon quartet, Shakespeare se serveix de la metàfora "*the eye of heaven*" per referir-se al sol. Vergés no intenta reproduir-la, sinó que la substitueix per una altra metàfora al vers següent.

Finalment cal dir que cap de les anàfores ni repeticions estan plasmades en aquesta traducció. Per exemple, no intenta encabir al setè vers la repetició de *fair*, ni la repetició de "*so long*" a l'apariat final. Tot i això, la composició no està mancada de sonoritat i flueix amb naturalitat.

És veritat que Vergés no és estrictament fidel pel que fa als recursos formals de l'original, però sí que és fidel al sentit general.

4.1.2 Traducció d'Oliva del sonet 18

*¿Et comparo amb un dia del temps primaveral?
En tu hi ha més bellesa i més comportament:
els bells capolls del maig sovint sacseja el vent,
i a tota primavera li arriba el seu final.*

*Massa ardent, de vegades, fulgura l'ull del cel
i sovint el seu rostre daurat empal·lideix,
i tot allò que és bell, del bell se n'evadeix
o per l'atzar i bé pel curs del temps cruel.*

*Però la teva primavera durarà,
guardarà la bellesa com una recompensa,
i de tenir-te en l'ombra la mort no es vanarà
quan en versos eterns el temps tu puguis vèncer,*

*mentre els homes respirin i els ulls puguin mirar,
mentre els meus versos visquin i et puguin recrear.*

Oliva és el més literal dels tres traductors, tant en qüestions de sentit com en qüestions formals. No obstant això, en aquest sonet s'allunya de la rima ABAB CDCD EFEF GG de l'original i proposa la rima ABBA CDDC EFEF GG. A més a més, canvia el dia d'estiu de l'original per "un dia del temps primaveral" i manté la referència a la

primavera durant tot el poema. Aquest canvi es deu, segons Oliva, al fet que, en temps de Shakespeare, les estacions eren cinc en lloc de quatre i el “*summer*” incloïa també part del que avui anomenem primavera. És un canvi encertat, perquè, quan Shakespeare parla del “*eternal summer*” de l’amant al tercer quartet, es refereix a la seva joventut i, en català, és més habitual referir-nos a la primavera que a l’estiu.

Oliva intenta mantenir les figures retòriques que apareixen a l’original. Per exemple, manté la metàfora del sol al cinquè vers i procura reproduir al més fidelment possible les anàforas i repeticions. Així doncs, trobem que respecta el doble “*fair*”, que tradueix per “bell”, al setè vers i manté la repetició de “mentre” a l’apariat final.

Un exemple clar de la literalitat d’Oliva és el primer vers de l’apariat, en el qual fa una traducció de l’original gairebé paraula per paraula.

4.1.3 Traducció de Martínez del sonet 18

*Et podré comparar a un dia d’estiu?
Ets molt més adorable i temperat;
l’aire aspre els bells capolls de maig proscriu
i el temps d’estiu expira massa aviat.*

*Brilla el cel amb mirada massa encesa
i l’or viu de la pell no li perdura,
i el que és bell es desprèn de la bellesa,
nu per l’atzar o el curs de la natura.*

*Però en l’estiu etern tu mai t’aombres,
ni perdràs la bellesa que ara tens,
ni es vantarà la mort que erris en ombres
si el vers etern projecta el teu ascens,*

*mentre hi vegin uns ulls o aleni algú,
mentre això visqui i visquis aquí tu.*

En aquest sonet, Martínez intenta mantenir els recursos retòrics de l’original però sense ser massa literal. Per exemple, al cinquè vers no manté la metàfora del sol però sí que fa referència al “*eye*” amb “mirada”. En el cas de l’anàfora de “*fair*”, opta per combinar l’adjectiu “bell” amb el nom abstracte “bellesa”, en lloc de repetir l’adjectiu. També cal dir que és l’únic que intenta mantenir el joc *lives – life* de l’últim vers. Les repeticions de conjuncions a principi de vers tampoc no se li escapen, com és el cas dels “*and*” al segon quartet, de “*nor*” al tercer i de “*so long*” a l’apariat.

Tot i això, cal dir que encara que conserva l’estructura pregunta-resposta en els dos primers versos, l’ús del futur en la pregunta no és el més adequat per reproduir el “*shall*” anglès, que denota més una possibilitat o un oferiment, que un futur.

4.1.4 Conclusions

Amb la llibertat de Vergés, sense sacrificar el significat, i la literalitat d'Oliva, passant pel punt intermedi que és Martínez, és natural que les traduccions siguin diferents.

A banda dels casos explicats més amunt i sense tenir en compte les diverses estructures i el lèxic dels quals els traductors se serveixen per expressar una mateixa idea, un mateix sentit, hi ha una paraula que sembla no haver satisfet a cap dels tres: *temperate*. Com ja s'ha dit abans, aquest mot té dos significats en anglès i no tenim cap paraula en català que els englobi tots dos. Vergés ho tradueix per “clement”, però aquesta solució no fa el pes a Oliva, que ha decidit traduir-ho per “comportament”. A Martínez no li agrada cap de les dues opcions anteriors i proposa “temperat”. Els significats són diferents en tots tres casos i, independentment de si són adequats o no, cap de les opcions comprèn els significats del mot anglès.

4.2 SONNET 44 DE SHAKESPEARE

*If the dull substance of my flesh were thought,
Injurious distance should not stop my way;
For then, despite of space, I would be brought
From limits far remote where thou dost stay.*

*No matter then although my foot did stand
Upon the farthest earth removed from thee;
For nimble thought can jump both sea and land
As soon as think the place where he would be.*

*But ah, thought kills me that I am not thought,
To leap large lengths of miles when thou art gone,
But that, so much of earth and water wrought,
I must attend time's leisure with my moan,*

*Receiving naught by elements so slow
But heavy tears, badges of either's woe.*

Aquest sonet pertany al subgrup del primer bloc que descriu com, dins el poeta, s'alternen sentiments de dolor i de fervor després d'haver-se separat de l'estimat, probablement a causa d'un viatge. En aquest sonet el poeta expressa el seu desig de ser pensament per així poder volar allà on hi ha el seu amant i després es lamenta de la seva corporeïtat, la qual l'obliga a esperar que passi el temps.

És important remarcar que el sonet 44 va lligat al 45 i que per entendre'ls cal conèixer – com explica Vergés al pròleg de la seva traducció – les doctrines de Galè, que eren ben vives en el temps de Shakespeare. És a dir, parlem de la teoria dels quatre

elements – terra, aigua, aire i foc – que constitueixen el món i la persona. D'aquests, la terra i l'aigua, que apareixen al sonet 44, són els elements pesants i representen el cos i les llàgrimes. L'aire i el foc (sonet 45) es consideren elements lleugers i es corresponen al pensament i el desig.

4.2.1 Traducció de Vergés del sonet 44

*Si la feixuga carn fos com la ment
no em barraria el pas la llunyania,
perquè, malgrat l'espai, en un moment
d'un lloc remot al teu costat vindria.*

*¿Què em faria llavors que el peu petgés
el punt del món de tu més allunyat,
si l'àgil pensament, en un no res,
terra i mar creua i va al lloc desitjat?*

*Mata'm pensar que no sóc pensament
per poder salvar milles quan ets lluny.
fet d'aigua i terra, espero amb un lament
que passi el temps que tan calmós s'esmuny.*

*I sols rebo de cossos tan pesants,
com gatge de dolor, plors inhumans.*

A l'hora de traduir aquest sonet, Vergés és força literal i respecta les figures retòriques de l'original. Per exemple, llevat del primer vers, en el qual tradueix “*thought*” per “ment”, respecta totes les altres repeticions que Shakespeare fa del mot. Al novè vers, intenta mantenir l'anàfora de “*thought*” combinant el verb i el nom (pensar i pensament). Un exemple de literalitat podrien ser els versos tres i quatre, que, combinats, són una traducció gairebé paraula per paraula del vers anglès.

D'altra banda, per tal d'aconseguir uns versos més fluïts, converteix tot el segon quartet en una pregunta retòrica i així utilitza una estructura natural sense canviar el sentit de l'original.

Cal remarcar que, seguint les doctrines de Galè, tradueix “*elements so slow*”, a l'apariat, per “cossos tan pesants”, en lloc de fer servir l'adjectiu “lents”. A més a més, el fet de substituir *elements* per cossos li permet fer la relació entre aigua i terra del vers onze i llàgrimes i cos de l'apariat.

4.2.2 Traducció d'Oliva del sonet 44

*Si la substància de la carn fos pensament,
la distància, cruel, el pas no em barraria;
perquè, per lluny que fos, immediatament
des dels llocs més remots al teu costat vindria.*

*llavors, no importaria que jo tingues la llar
als confins més distants del lloc on tu fas vida;
el pensament lleuger pot saltar terra i mar
i allà on li plagui pot volar d'una embranzida.*

*Pro el pensament em mata, perquè, de pensament,
no en sóc per, amb un salt, recórrer la distància;
estic fet d'aigua i fang i espero àvidament
que arribi el temps de veure't i, així, se'n vagi l'ànima.*

*No rebo res que em vingui d'aquests lents elements,
llevat del plor pesant, emblema dels turments.*

En aquest sonet, Oliva torna a la rima de l'original i manté la literalitat en alguns versos. Per exemple, si analitzem el primer quartet en anglès i la traducció d'Oliva, veiem que, excepte per l'elisió d'algun adjectiu i algun canvi d'ordre a la frase, és una traducció molt fidel. També manté l'anàfora de “pensament”, al vers nou, repetint exactament el mateix mot.

En canvi, en altres parts del sonet, Oliva es concedeix algunes llicències sense canviar el sentit general de l'original. Així doncs, als últims dos versos del tercer quartet, el traductor decideix canviar “moan” pel fet d'esperar “àvidament” per veure l'estimat i perquè, així, “se'n vagi l'ànima”.

4.2.3 Traducció de Martínez del sonet 44

*Si fos un pensament la carn, substància
inerta, l'orc espai no em pararia:
podria anar allà on vius, en la distància,
des de la més remota llunyania.*

*Així, què importaria si el meu peu està
sobre l'indret més allunyat de tu:
va el pensament fins terra i mar enllà
tot just quan pensa el lloc on el vol dur.*

*Però no sóc, em penso, pensament
per saltar llargues milles quan ets lluny;
sols dono temps al temps en ple lament,
jo que tinc aigua i terra per encuny.*

*No rebo d'elements tan lents sinó
llàgrimes denses, signes del dolor.*

De les tres traduccions, la de Martínez és la més diferent de l'original, però també diferent de les altres traduccions. Opta per fer una traducció menys literal i més pel sentit i, a més, recorre a un lèxic distint al que fan servir Oliva i Vergés.

Independentment d'això, Martínez encara pretén mantenir l'anàfora del novè vers i, com Vergés, opta per la combinació verb – substantiu. També en aquest vers, el traductor decideix no fer cap referència al “*kills me*” que hi ha a l'original, potser per qüestions mètriques o potser perquè realment no ho volia posar. Sigui com sigui, el cas és que en la traducció és perd el matis de dolor extrem, de desesperació que aporta la frase “em mata”.

4.2.4 Conclusions

Si comparem les tres traduccions entre si, veiem que les de Vergés i Oliva són molt semblants, amb versos gairebé idèntics, com ara els versos tres i quatre. En canvi la de Martínez sembla ser més diferent, però, un cop analitzada, es veu clarament que el sentit és el mateix. A banda de les qüestions formals i lèxiques explicades més amunt, en aquest poema és important mantenir el to de dolor de l'original a partir del tercer quartet. En l'original, això s'emfatitza i es transmet al lector a través de paraules clau, com ara el verb matar, el lament, les llàgrimes i *woe*, que no és altra cosa que dolor. A les traduccions, Vergés és el que aconsegueix transmetre millor aquest sentiment de dolor. Per exemple, en el novè vers, la construcció gramatical que fa servir posa l'èmfasi en la desesperació que es desprèn de “Mata'm”. A l'apariat final, Vergés també aconsegueix transmetre tristesa i dolor infinits amb els seu “plors inhumans”, que tenen més efecte que altres traduccions més literals.

4.3 SONNET 151 DE SHAKESPEARE

*Love is too young to know what conscience is,
Yet who knows not conscience is born of love?
Then, gentle cheater, urge not my amiss,
Lest guilty of my faults thy sweet self prove;*

*For, thou betraying me, I do betray
My nobler part to my gross body's treason.
My soul doth tell my body that he may
Triumph in love; flesh stays no father reason,*

*But rising at thy name doth point out thee
As his triumphant prize. Proud of this pride,*

*He is contented thy poor drudge to be,
To stand in thy affairs, fall by thy side.*

*No want of conscience hold it that I call
Her «love» for whose dear love I rise and fall.*

El sonet 151 pertany al segon bloc de poemes, aquells dedicats a la misteriosa *dark lady*. En aquest bloc, i per tant també en aquest sonet, hem d'entendre que quan es parla d'amor, en realitat es fa referència a la passió amorosa.

Així doncs, al primer vers, el poeta diu que l'amor jove no té consciència moral, però al segon vers ens fa saber que precisament la consciència neix de l'amor. Els dos versos següents presenten dues línies de sentit: per una banda podem entendre que el poeta demana a l'amant que no l'inciti a pecar si ella no confessa que és la causa de les culpes d'ell, és a dir, que si el poeta peca és precisament perquè l'amant l'ha incitat a fer-ho. En la segona línia de sentit el poeta adverteix l'amant que no l'acusi de pecar perquè és possible que ella també sigui culpable dels mateixos pecats. En el segon quartet, el poeta diu que amb el tracte merament sexual que tenen, ell traeix la seva part més noble, l'esperit; però és aquest esperit que de seguida li diu al cos que el triomf sobre l'amor és possible. Quan el cos sent això, no espera que li ho diguin dues vegades i, al tercer quartet, "s'alça" en sentir el nom d'ella –una clara referència a l'erecció– i va cap a l'amant per reclamar el seu premi. Quan l'ha aconseguit, el cos es declara esclau d'ella i cau al seu costat.

A l'apariat final ja no parla a la dona bruna, sinó als possibles futurs lectors.

Cal dir, també, que els dos últims versos del segon quartet son ambigus. La lectura més habitual de "*My soul doth tell my body that he may / Triumph in love*" és que *he* fa referència al cos, és a dir, que l'esperit li diu al cos que el cos pot vèncer en l'amor. Però també es pot entendre que l'ànima és la que triomfarà sobre el cos en l'amor. Segons la interpretació que se'n faci, la segona part del vuitè vers ("*flesh stays no father reason*") pot voler dir una cosa o una altra: si s'entén el primer sentit, llavors voldrà dir que la carn no s'ho pensa dos cops, no es para a discutir-ho; en canvi, si llegim el segon, té més sentit que el final del vuitè vers signifiqui que la carn no hi està d'acord.

4.3.1 Traducció de Vergés del sonet 151

*El jove Amor no té discerniment;
però, aquest, de l'amor no és resultat?
Oh tramposa, que el meu pecat dient,
corres el risc que a tu et sigui imputat.*

*Perquè si tu em traeixes, traïré
el més noble de mi. L'ànima diu
que en l'amor podrà vèncer el cos groller;
però la carn ho nega i ho desdiu*

*i, sentint el seu nom, s'alça i et mostra
com la presa triomfal. I, això abastat
– serva indigna de tu –, davant tu es prostra
i per a tu lluita i mor al teu costat.*

*Si et dic «Amor» no em manca enteniment,
que pel teu amor m'alço i vaig caient.*

Als versos tres i quatre, Vergés tria la segona línia de sentit i, per tant, adverteix l'amant que no l'acusi del seu pecat perquè ella també l'ha comès o, en altres paraules, també la poden acusar a ella de cometre el mateix pecat: "Oh tramposa, que el meu pecat dient, / corres el risc que a tu et sigui imputat". A més a més, al segon quartet, el traductor manté l'ambigüitat del setè vers, perquè no deixa clar si és l'ànima que triomfarà en l'amor o si serà el cos. De totes maneres, si tenim en compte el vers següent, sembla que Vergés s'inclina pel primer.

Pel que fa a les repeticions i anàfores que abunden en els *Sonnets*, Vergés les respecta, o no. Per exemple, quan "*conscience*" es repeteix en el primer i segon vers, el traductor decideix evitar l'anàfora i substituir el segon per un demostratiu. De la mateixa manera, al tercer quartet tampoc no juga amb la musicalitat de *proud* i *pride*. Tanmateix, al cinquè vers sí que decideix mantenir el joc de *betraying* – *betray*, amb "traeixes, traïré".

Finalment, Vergés no fa òbvies les referències sexuals i els dobles sentits que apareixen a partir del tercer quartet. Per exemple, el traductor opta per expressar el sentit més neutre de "*fall by thy side*", el sentit de morir al teu costat, i, així, no fer una referència tan clara a la "caiguda" de la carn després de l'orgasme.

4.3.2 Traducció d'Oliva del sonet 151

*L'amor és massa jove: no sap què és la consciència;
pro ¿d'on neix la consciència, si no neix de l'amor?
Gentil tramposa, doncs, actua amb conseqüència:
admet, si em fas pecar, que tu n'ets el motor.*

*Si em traeixes, traeixo la millor part de mi
per la traïdoria que fa el meu cos després.
L'ànima diu al cos que així podrà sentir
el triomf de l'amor; la carn no vol res més:*

*sent el teu nom i s'alça, i en tu, després, es clava;
triomfant i orgullosa d'aquest orgull que sent,
s'acontenta de ser la teva pobra esclava,
açant-se davant teu i, al teu costat, caient.*

No és manca de consciència si jo anomeno «amor»

aquella per qui m'alço i caic sense vigor.

Oliva interpreta els versos tres i quatre del primer quartet segons la primera línia de sentit; és a dir, demana a l'amant que, si l'incita a pecar, ella ha d'admetre que n'és la causa. Pel que fa a l'ambigüitat del segon quartet, en aquesta traducció desapareix; la construcció que fa servir Oliva elimina qualsevol dubte i deixa clar que és el cos que pot triomfar en l'amor i no pas l'anima. Per tant, "*flesh stays no farther reason*" queda traduït per "la carn no vol res més", és a dir, que no cal que li ho tornin a repetir.

Com en les altres traduccions, Oliva continua buscant la literalitat i la màxima fidelitat a l'original. Així doncs, reproduïx totes les anàfores de l'original: la repetició de "consciència" al primer i al segon vers, la musicalitat de *traeixes – traixo* i també intenta reproduir el joc de *proud* ("orgullosa") i *pride* ("orgull") al tercer quartet.

Finalment, cal dir que Oliva és força directe pel que fa a les referències sexuals del poema. No cal molta imaginació per entendre a què es fa referència quan hi diu "sent el teu nom i s'alça, i en tu, després, es clava". A més a més, la traducció de "*to stand in thy affairs*", a l'últim vers del tercer quartet, per "[la carn] alçant-se davant teu" ho fa encara més clar.

4.3.3 Traducció de Martínez del sonet 151

*L'amor és jove i no sap de consciència;
la consciència, ho sabem, neix de l'amor.
Falsa gentil, no em portis indecència
tret que admetis la culpa al meu error.*

*Quan tu em traeixes, jo traixo el tros
més noble meu, traït pel cos groller.
La meva ànima diu que pot el cos
vèncer en l'amor; la carn no espera re,*

*pel teu nom s'alça a tu, el seu trofeu
triomfant. I amb l'orgull d'aquests orgulls,
s'accontenta de ser el teu pobre reu,
atendre els teus afers, caure on l'aculls.*

*No és falta de consciència anomenar
amor l'amor que en fa caure i alçar.*

Martínez, com Oliva, opta per entendre "*Then, gentle cheater, urge not my amiss, / Lest guilty of my faults thy sweet self prove*" que l'amant és la culpable de la "indecència" del poeta. La construcció que fa servir Martínez en els versos set i vuit elimina part de l'ambigüitat. Així doncs, sembla que aquest traductor, igual que Oliva,

entén que el cos és qui té la possibilitat de triomfar en l'amor. Amb "la carn no espera re" vol dir, doncs, que la carn no es para a portar la contraria a l'ànima.

Com hem vist abans, Martínez sol ser molt fidel als aspectes formals de l'original. És natural, doncs, trobar totes les repeticions i anàfores reproduïdes a la traducció.

4.3.4 Conclusions

Les diferències entre les traduccions d'aquest sonet no només són lèxiques, sobretot són semàntiques. A causa de les diverses maneres d'entendre algunes parts de l'original, els resultats catalans tenen diferències en el sentit. D'una banda trobem Vergés, que avisa l'amant dels perills d'acusar-lo a ells de faltes que ella també ha comés, i de l'altre tenim a Martínez i Oliva, que entenen que el poeta demana a l'amant que no l'inciti a pecar si ella no admet que en té la culpa.

Aquesta divisió entre els traductors es repeteix en el cas dels aspectes formals, tant d'aquest, com en altres sonets. Vergés és normalment més lliure i Oliva i Martínez intenten ser fidels a l'original.

La manera de tractar els dobles sentits sexuals que abunden al sonet és diferent en cada traductor. Oliva és directe, en canvi Vergés és més discret i Martínez se situa en un punt intermedi. Per exemple, Martínez, com Oliva, empra la idea de "caure" a l'últim vers del tercer quartet, però les altres referències són més discretes.

En definitiva, les traduccions d'un mateix original poden ser molt diverses, però sembla que hi ha una divisió clara entre els traductors que intenten ser tan fidels a l'original com els és possible, respectant els aspectes formals, les figures retòriques i les construccions gramaticals de Shakespeare; i els que s'estimen més sacrificar alguns aspectes formals a favor de la naturalitat i fluïdesa dels versos en català. La divisió entre Vergés i Martínez i Oliva és ben clara, com a mínim en els casos estudiats.

5 TRADUCCIÓ PRÒPIA

A continuació analitzarem el sonet 45 en anglès i compararem les traduccions de Vergés, Oliva i Martínez seguint les mateixes pautes descrites a l'apartat anterior. Aquesta vegada, però, analitzarem una traducció més: la meua. L'anàlisi del sonet en la llengua original és una de les pautes bàsiques per poder-lo entendre i, és clar, traduir-lo. En aquest cas, com en els anteriors, no només elaborarem una anàlisi formal del sonet, sinó que també el situarem dins el recull i farem un petit resum del significat.

Després d'això, semblava escaient estudiar les traduccions dels tres traductors que hem comparat al llarg del treball – al cap i a la fi, és gràcies a les seves traduccions que jo n'he pogut produir una de pròpia – i comparar-les amb la meua.

Un cop fet això, parlarem dels criteris de traducció que he seguit per tal d'elaborar la meua proposta i del mètode que he emprat per traduir el sonet. A més a més, explicaré els problemes de traducció als quals m'he enfrontat.

Amb això espero defensar i –per què no confessar-ho? – justificar la meua tria.

5.1 COMPARACIÓ DE LES TRADUCCIONS DEL SONET 45

Com en l'apartat anterior, primer parlarem del sonet anglès, després analitzarem cada traducció individualment i finalment farem un petit resum de les diferències més significatives. Com abans, les traduccions estan ordenades cronològicament i, per tant, la meua proposta apareixerà després de la de Martínez.

5.1.1 Sonnet 45

*The other two, slight air, and purging fire
Are both with thee, wherever I abide;
The first my thought, the other my desire,
This present-absent with swift motion slide.*

*For when this quicker elements are gone
In tender embassy of love to thee,
My life, being made of four, with two alone
Sinks down to death, oppress'd with melancholy;*

*Until life's composition be recur'd
By those swift elements return'd from thee,
Who even but now come back again, assur'd,
Of thy fair health, recounting it to me:*

*This told, I joy; but then no longer glad,
I send them back again and straight grow sad.*

Aquest sonet és una continuació del sonet 44 on, recordem, el poeta expressa el seu desig de ser pensament per poder volar al costat de l'estimat i llavors es lamenta per la seva corporeïtat. En el sonet 44, com ja s'ha dit abans, apareixen l'aigua i la terra, dos dels quatre elements que formen el món i les persones; en el sonet 45 apareixen l'aire i el foc, els dos restants. Si en el sonet anterior la terra era el cos i l'aigua les llàgrimes, en aquest l'aire és el pensament i el foc el desig.

En aquest sonet, el poeta s'adona que el seu desig i els seus pensaments són més propietat de l'estimat que d'ell mateix i per això sovint l'abandonen per anar al costat de l'amic (d'aquí que els anomeni " presents i absents"). Si tenim en compte que en l'època elisabetiana es pensava que tot, absolutament tot, estava format pels quatre elements esmentats abans, no ens sorprèn que el poeta mori de melancolia quan li'n falten dos. Així doncs, sentiments d'alegria i de tristor es van alternant; alegria quan el desig i el pensament tornen i tristor quan tornen a marxar.

En el sisè vers d'aquest sonet, quan Shakespeare diu que el foc i l'aire marxen "*intender embassy of love to thee*", es fa referència als ambaixadors que sovintejaven la cort d'Elisabeth I amb missatges d'amor de prínceps estrangers que intentaven conquerir el cor de la reina. Llavors, en aquest vers Shakespeare simplement vol dir que els elements porten tendres missatges d'amor a l'estimat.

5.1.2 Traducció de Vergés del sonet 45

*Els altres, l'aire lleu i el foc purgant,
sigui on sigui jo, són al teu redós;
l'aire és la ment, el foc l'anhel, i van,
 presents i absents alhora, en vol veloç.*

*I així, quan aquests ràpids elements
a tu s'adrecen en correu d'amor,
jo, que estic fet dels quatre, concurrents,
faltant-me'n dos, em moro de tristor.*

*Fins que el meu equilibri és restaurat
pels nuncis àgils que de tu han vingut,
missatgers que m'informen aviat
sobre el teu benestar i bona salut.*

*I em plau. Però, després, no estic content.
Te'ls torno, i m'entristeixo promptament.*

En aquesta traducció, com en el sonet 44, Vergés és força literal tant pel que fa al lèxic com pel que fa a l'estructura gramatical, llevat del canvi d'ordre al segon vers i en alguns moments del tercer quartet. Tot i això, al sisè vers opta per eliminar la imatge dels ambaixadors de l'amor i fa una traducció del sentit quan parla de "correu d'amor". Això fa molt més fàcil la comprensió del vers per a un lector modern que no coneix la tradició dels ambaixadors d'amor a la cort elisabetiana. A més, per mantenir la relació amb el sonet anterior, continua traduint "thought" per "ment" al tercer vers, en lloc de pensament.

Un exemple indubtable de la literalitat de Vergés en aquest sonet és l'apariat final, on reproduceix gairebé paraula per paraula el que hi diu a l'original i, a més, manté pràcticament la mateixa estructura gramatical.

5.1.3 Traducció d'Oliva del sonet 45

*Els altres, l'aire lleu i el foc incandescent,
estan amb tu, tant és el lloc on sigui jo;
el foc és el desig i l'aire el pensament,
 presents i absents es mouen de pressa com el so.*

*Quan aquests elements més lleugers van fent via
per anar amb tu d'ambaixadors del meu amor,
 llavors la meua vida s'omple de melangia
i s'enfonsa en la mort i en sent un fort enyor*

*fins que torna a tenir els seus quatre elements
quan els dos missatgers que eren al teu costat
 tornen altre cop a mi, i estan contents
de la teua salut, i així m'ho han explicat.*

*Això m'alegra, però perdo l'alegria:
quan tels torno a enviar, sento malenconia.*

Oliva manté la seva literalitat també en aquesta traducció. En els tres primers versos del sonet, per exemple, manté gairebé les mateixa estructura gramatical, excepte en el tercer que, probablement a causa de la rima, canvia l'ordre d'aparició dels elements però no altera el significat. En el sisè vers manté la metàfora dels ambaixadors i tradueix paraula per paraula el "sink down to death" de l'últim vers del segon quartet. El tercer quartet és una mica menys literal però el significat segueix sent el mateix.

5.1.4 Traducció de Martínez del sonet 45

*Els altres, foc purgant i aire fluent,
són amb tu sigui on sigui jo; al primer
el desig, al segon el pensament,
 presents i absents, lliscant amb peu lleuger.*

*Quan aquests ràpids elements se'n van,
tendra ambaixada que l'amor t'envia,
jo, fet de quatre, amb dos vaig naufragant
cap a la mort, captiu de melangia,*

*fins que la vida queda restaurada
pels dolços missatgers que han de venir
de tu i que arriben ara, una vegada
t'han vist ben sa, per reportar-m'ho a mi.*

*Dit això, sóc feliç, però no dura:
de nou els torno i torna l'amargura.*

Un altre cop, la traducció de Martínez és la que més s'allunya de l'original i de les altres traduccions pel que fa als aspectes gramaticals. Com en el sonet 44, opta per canviar totalment l'estructura gramatical dels seus versos respecte a l'original i, així, acaba versos abruptament a mitja frase quan Shakespeare ho fa amb un signe de puntuació. Tot i això, reproduceix gairebé literalment el contingut del sonet i, per exemple, al segon quartet, respecta la metàfora dels ambaixadors d'amor i el matís de “*sink down*”, que tradueix per “naufragar”.

En resum, tot i que Martínez és el més agosarat dels tres traductors pel que fa a la mètrica i a les construccions gramaticals, també és el que fa una traducció més literal del contingut.

5.1.5 Traducció pròpia del sonet 45

*Els altres, l'aire lleu i el foc ardent,
allà on sogui jo, amb tu sempre estan;
el foc el desig, l'aire el pensament,
 presents i absents al teu costat se'n van.*

*Quan aquests ràpids elements parteixen
per fer d'ambaixadors del meu amor,
jo, fet de quatre, quan els dos em deixen
em moro de melangia i tristor;*

*fins que la meva vida és restaurada
pels àgils missatgers que ara han tornat
del teu costat a mi, altra vegada,
i del teu benestar m'han informat.*

*Em plau, però la joia m'abandona:
de nou te'ls envio i la pena torna.*

La meva proposta de traducció és força literal, sobre tot als primers dos quartets, però després m'allunyo una mica més de l'original, si bé intentant no canviar-ne el sentit.

En general, he intentat mantenir l'estructura gramatical i la puntuació de l'original anglès allà on era possible. Tot i això, he canviat l'ordre del segon vers, igual que fa Vergés, per tenir més llibertat de rima i, per aquest mateix motiu, també he canviat l'ordre dels elements en el tercer vers. Al quart vers, he hagut de prescindir de l'adjectiu "*swift*" i precisament per això he mantingut l'adjectiu "ràpid" al cinquè vers.

Al segon quartet he continuat la metàfora dels ambaixadors de l'original però no he fet cap referència al verb "enfonsar". A més, al tercer quartet he intentat recrear la idea que els elements lleugers tot just acaben d'arribar, que Shakespeare expressa amb "*even but now*", amb un simple "ara" i mantenir la sensació de recurrència que denota el "*come back again*" de l'onzè vers amb "altra vegada".

Finalment, l'apariat final és el que gramaticalment s'allunya més de l'original, però es pot apreciar que l'alegria i el dolor són sentiments que es van alternant dins el poeta i que depenen del pensament i el desig.

5.1.6 Conclusions

Les traduccions de Vergés, Oliva i la meva són força fidels a les estructures gramaticals i la puntuació de l'original, però Martínez experimenta més amb els versos. Això no vol dir, però, que les nostres traduccions siguin les més literals. De fet, Martínez és el que és més literal pel que fa al contingut del sonet i també és més literal amb el lèxic sense sonar forçat.

A banda de les qüestions formals i lèxiques explicades més amunt, cal fer palesa l'alternança de les emocions: comencem amb la tristesa, quan els elements no hi són, per després canviar a l'alegria de l'apariat final quan aquests elements tornen, que ràpidament es torna a convertir en pena, perquè els elements han tornat a marxar. Considero que de tots quatre, Martínez és qui més emfatitza el dolor del poeta al segon quartet gràcies a "naufragant", "mort" i "melangia". A l'apariat final, la proposta de Martínez de comparar felicitat amb amargura és la més impactant.

5.2 PROCÉS DE TRADUCCIÓ

Triar un sonet per traduir d'entre els 154 que hi ha recollits als *Sonnets* no és fàcil. En el meu cas, no volia escollir un sonet qualsevol, en volia un que m'agradés i fos fàcil d'entendre i per això vaig decidir-me pel sonet 45. Després d'estudiar el sonet 44 i les traduccions que se n'han fet, traduir el 45 sembla d'allò més natural: entenien el tema, ja m'havia familiaritzat amb la teoria dels elements i em sentia identificada amb el que deia. M'havia decidit, sí, però aquest només era el primer pas.

Ja quan llegia els pròlegs dels traductors pensava en els criteris que m'agradaria seguir quan traduís el meu sonet. I és precisament d'això que parlarem en l'apartat següent. També intentaré explicar com he traduït el sonet, és a dir, el mètode que he seguit per arribar al resultat final.

Ara el sonet està traduït, però no ha estat una tasca fàcil i, com en qualsevol traducció, m'he topat amb problemes que he intentat resoldre el millor que he sabut. Així doncs, a continuació també parlarem dels principals problemes de traducció als quals m'he hagut d'enfrontar i com els he resolt.

5.2.1 Criteris i mètode de traducció

Abans d'escollir un sonet per traduir, ja tenia pensats alguns dels criteris que seguidament exposaré. Quan parlo de criteris de traducció, em refereixo a les pautes que jo mateixa em vaig "imposar" abans de començar la traducció i que he procurat seguir mentre la feia. És a dir, amb els criteris he pogut decidir com seria el resultat final abans i tot de començar.

Ja mentre llegia els pròlegs de Martínez, Vergés i Oliva vaig decidir que, com els dos primers, volia escriure el meu sonet en decasíl·labs perquè considero que la musicalitat d'aquest vers és la que millor es correspon al pentàmetre iàmbic de Shakespeare. La rima havia de ser consonant, com en l'original, i havia de seguir l'estructura típica dels sonets anglesos. Abans de començar a traduir-lo sabia – possiblement per incapacitat meua – que la rima del meu sonet no seria ni artificiosa ni original, sinó més aviat una rima simple, potser, fins i tot, "pobra" –prenc en préstec la paraula que Vergés fa servir per descriure la seva rima al pròleg– però he intentat que sigui correcte. A més a més, he procurat que la rima sigui universal, és a dir, que el sonet rimi tant si es llegeix en català central com en algun altre dialecte, per exemple el meu, el balear. El lèxic que empro al sonet és simple, sense arcaïsmes ni neologismes. Pel que fa a la traducció en si, he intentat ser fidel a l'original sense caure en la literalitat absoluta. Quan es tradueix poesia, és difícil ser molt fidel a l'original, perquè el català i l'anglès són llengües molt diferents, però al mateix temps no volia fer una traducció lliure del sonet perquè, al cap i a la fi, es tracta d'un sonet de Shakespeare, un dels poetes més coneguts i adorats de tots els temps. Per això he intentat buscar un equilibri entre la

literalitat i la traducció lliure, sent fidel a l'original però a la vegada intentant que els versos sonin naturals en català.

Si els criteris de traducció que m'havia proposat abans de començar no han canviat al llarg del procés de traducció, el mètode sí que ho ha fet. Abans de començar em vaig proposar de fer una traducció individual, sense consultar les dels altres traductors i després, un cop acabada, comparar-la amb les altres traduccions i així poder millorar-la. El cas és que no ho he aconseguit. Derrotada, he hagut de buscar ajuda i inspiració en les traduccions de Vergés, Martínez i Oliva. Això no vol dir, però, que les hagi copiades. Simplement m'han ajudat a inspirar-me.

Per fer la traducció, he fet moltes provatures, he comptat i recomptat síl·labes, he canviat les rimes, he reformulat frases, he buscat sinònims per tal de respectar el decasíl·lab, etc. Per traduir el primer quartet, on cada vers representa una frase de l'original, vaig decidir traduir el primer i el tercer versos per una banda i el segon i quart per l'altra. Per què? Per la rima. Com són frases que tenen sentit individualment, m'era més fàcil traduir els versos amb la mateixa rima junts, i així assegurar-me de no haver de rimes i reformular els versos tantes vegades. Amb el segon quartet, ja amb una mica més de pràctica, vaig intentar traduir primer el cinquè vers, després el sisè i llavors en el sisè vers intentar buscar paraules que rimessin amb el cinquè. A vegades, però, era impossible i havia de canviar el vers que ja tenia fet i, per tant, havia de començar tot el procés de comptar síl·labes novament, per poder encabir el que volia dir dins el decasíl·lab. Vaig aconseguir traduir l'últim quartet i l'apariat igual que el segon, vers a vers.

En definitiva, el meu mètode – si es que se'n pot dir així – per traduir el sonet, no és més que provar i errar per després tornar a provar. Un procés llarg, a vegades frustrant, però amb resultats satisfactoris.

5.2.2 Problemes de traducció

Quan es tradueix qualsevol text sempre sorgeixen problemes de traducció i dubtes que s'han de resoldre. Alguns problemes són fàcils de solucionar, però a vegades el traductor s'ha de trencar el cap per resoldre'ls i no sempre les solucions són satisfactòries. No és estrany, doncs, que durant la meva traducció de catorze versos m'hagi topat amb força problemes de traducció, encara que, si sóc sincera, han estat menys dels que em pensava que trobaria.

D'entre tots els problemes, el més frustrant ha estat la rima. És un problema inherent en la traducció de poesia, és clar, però val a dir que jo no sóc poeta, les rimes no em venen al cap de manera natural i, per tant, he tingut moltes dificultats per rimar el poema.

Una de les rimes que més m'ha costat de resoldre ha estat la CDCD, és a dir, el segon quartet:

*“For when these quicker elements are gone
In tender embassy of love to thee,
My life, being made of four, with two alone
Sinks down to death oppressed with melancholy;”*

Com he dit abans, aquest va ser el primer quartet que traduïa vers per vers i és probablement per això que em va costar tant trobar una rima satisfactòria. El meu primer intent va ser:

“Quan aquests ràpids elements no hi són,
com ambaixadors d'amor amb tu han marxat,
[...]
sols amb dos, mort de tristor m'han deixat;”

El problema principal, a part de la poca naturalitat del segon i quart vers, és que no vaig poder trobar una rima escaient per al primer. L'únic que podia fer era intentar reformular el primer vers, buscar una altra rima, per així poder fer un tercer vers que tingués sentit i, de passada, canviar la rima dels versos dos i quatre, que tampoc m'agradava. Després de molt rumiar, i amb la intenció de poder canviar la rima del segon vers, vaig decidir canviar “no hi són” per “parteixen”, que podia rimar fàcilment amb “deixen” i em permetia eliminar el “marxat” del segon vers.

Llavors tenia “Quan aquests ràpids elements parteixen, / ... / jo, fet de quatre, quan els dos em deixen, / ...”. Ara només calia retocar el segon vers i fer-lo rimar amb el quart. Així doncs, vaig canviar una mica el segon vers perquè quedés ben lligat amb el primer i, a més, em proporcionés una rima fàcil. Fet això, l'últim vers del quartet se'm va acudir de manera natural. El resultat final és:

*“Quan aquests ràpids elements parteixen
per fer d'ambaixadors del meu amor,
jo, fet de quatre, quan els dos em deixen
em moro de melangia i tristor”*

Aquest és un exemple de problema amb una solució adequada i de la qual estic orgullosa, però, com he dit abans, no sempre podem aconseguir solucions satisfactòries. Per exemple, la rima de l'apariat final grinyola una mica. La veritat és que m'hi vaig trencar el cap, intentant trobar altres maneres de comprimir la informació que Shakespeare expressa amb només vint síl·labes, en el mateix nombre de síl·labes en català i, a més, fer que rimin. És impossible. És per això que la rima de l'apariat no és del tot consonant (“abandona” – “torna”), però és una opció suficientment adequada.

Un altre gran problema ha estat la mètrica. És difícil encabir tota la informació que es dona al vers anglès en un sol vers en català. Això ha suposat haver de buscar sinònims per augmentar o reduir el nombre de síl·labes d'un vers, elidir verbs i ometre adjectius.

A part dels problemes de rima i mètrica, inherents en la traducció de poesia, no he tingut cap altre problema. El sonet és prou clar quant al significat, el lèxic no és

complicat i les estructures gramaticals no són enrevessades. A més a més, les úniques referències culturals que hi ha són els quatre elements, que ja havíem treballat amb el sonet 44 i els ambaixadors d'amor. En el cas d'aquesta última referència, es pot trobar fàcilment informació sobre aquests ambaixadors i en català la metàfora també té sentit, independentment de si sabem a què fa referència o no. Per tant, no ho considero un problema realment rellevant.

Així doncs, els problemes més grans que m'he trobat en aquesta traducció són problemes estretament relacionats amb la traducció de poesia: la rima i la mètrica. Eren problemes inevitables i, tot i que a voltes fan la tasca molt frustrant, amb persistència i l'ajuda d'un diccionari invers es poden resoldre.

6 CONCLUSIONS

Abans de fer aquest treball, l'únic contacte que havia tingut amb Shakespeare havia estat una lectura obligatòria de *Hamlet* a l'escola i alguna obra de teatre que havia anat a veure amb els meus pares. Mai no havia llegit Shakespeare en anglès ni havia sentit a parlar dels *Sonnets*. Tampoc no m'havia interessat mai per la poesia. Ara m'he llegit la meitat del sonets en anglès i fins i tot en puc recitar algun de memòria i la idea de llegir, analitzar o, fins i tot, traduir poesia, no m'aterra. Si a l'octubre aquest tema semblava una muntanya ben costeruda, gairebé vertical, a mesura que m'he anat ficant en matèria, aprenent coses noves i reaprenent coses que havia oblidat, s'ha convertit en una passejada agradable.

He de reconèixer que traduir un sonet de Shakespeare ha estat tot un repte. L'únic mínimament semblant a la traducció d'un poema que havia fet fins ara era la traducció d'una cançó, sense rima ni mètrica, que vaig haver de fer de passada com a part d'una traducció més llarga. Traduir un sonet és completament diferent perquè té una mètrica i rima fixades. A més a més, com que és una traducció, no et pots distanciar massa de l'original o corres el risc de recrear el text en lloc de traduir-lo.

A més a més, comparant les traduccions he confirmat el que ja sabia: no hi ha dues traduccions iguals. El traductor no traeix l'original, el traductor tria. Comparant tres traduccions d'un mateix sonet, veiem que el sentit de l'original es manté en totes tres traduccions, només canvia la manera d'expressar aquest sentit. Això probablement és pot apreciar més en poesia que en prosa, on el traductor no només està condicionat pel contingut, sinó també per la musicalitat, les qüestions formals, etc. però és cert en la majoria de traduccions.

A més de la nova admiració que sento per Shakespeare, he perdut la por – no el respecte – a traduir poesia. Traduir poesia, o com a mínim sonets, pot ser molt frustrant a vegades, quan no aconseguixes el resultat que vols, però al mateix temps és divertit, és entretingut i, sobre tot, és un repte.

Per tal d'elaborar el treball, he hagut de posar en pràctica els coneixements obtinguts en les assignatures de traducció B-A, tant a l'hora de comparar traduccions com a l'hora de traduir el sonet. És evident que és necessari saber com traduir per fer una traducció, però també per comparar-ne d'altres amb l'original. A més a més, conèixer les teories de la traducció ha estat molt útil per fer la comparació. Finalment, per entendre i analitzar els sonets original i les traduccions, tenir alguns coneixements de literatura ha estat imprescindible.

7 BIBLIOGRAFIA

- Academy of American Poets (2004). *Poetic Form: Sonnet* [en línia]. Poets.org. [Consulta 8 gener 2015]. Disponible a: <http://www.poets.org/poetsorg/text/poetic-form-sonnet>.
- BARAGALLÓ, Josep (2012). “El sonet com a forma fixa: la tipologia del sonet clàssic” [en línia] Josep Bargalló. Torredembarra sur mer. [Consulta 20 desembre 2014]. Disponible a: <https://josepbargallo.wordpress.com/2012/03/08/el-sonet-com-a-forma-fixa-la-tipologia-del-sonet-classic/>.
- Biography.com (2015). *William Shakespeare: Biography* [en línia]. [Consulta 8 gener 2015] Disponible a: <http://www.biography.com/people/william-shakespeare-9480323#establishing-himself>.
- BRIGGS, A. D. P. (1999). *English sonnets*. Londres: Everyman Paperbacks (“Everyman’s Poetry”).
- Ca.wikipedia.org (2015). *Sonets de Shakespeare* [en línia]. [Consulta 11 gener 2015]. Disponible a: http://ca.wikipedia.org/wiki/Sonets_de_Shakespeare.
- Cliffsnotes.com (2014). *Sonnet 45* [en línia]. [Consulta 8 maig 2015]. Disponible a: <http://www.cliffsnotes.com/literature/s/shakespeares-sonnets/summary-and-analysis/sonnet-45>.
- Cliffsnotes.com, (2014). *Sonnet 44* [en línia]. [Consulta 17 febrer 2015] Disponible a: <http://www.cliffsnotes.com/literature/s/shakespeares-sonnets/summary-and-analysis/sonnet-44>.
- Enciclopedia.cat (2014). *Gerard Vergés i Príncep* [en línia]. [Consulta 29 abril 2015]. Disponible a: <http://www.enciclopedia.cat/EC-GEC-0070145.xml>.
- Escriptors.cat. *Salvador Oliva* [en línia]. [Consulta 29 abril 2015]. Disponible a: http://www.escriptors.cat/autors/olivas/pagina.php?id_sec=101.
- GONZÁLEZ, Ramón García (ed.). *Poesía de William Shakespeare* [en línia]. Biblioteca Cervantes. Cervantesvirtual.com. [Consulta 14 gener 2015]. Disponible a: http://www.cervantesvirtual.com/obra-visor/poesia-de-william-shakespeare--0/html/ffe99bb0-82b1-11df-acc7-002185ce6064_2.html.
- MABILLARD, Amanda (2014). *Analysis of Shakespeare's Sonnet 18 - Shall I Compare Thee to a Summer's Day* [en línia]. Shakespeare-online.com. [Consulta 25 febrer 2015]. Disponible a: <http://www.shakespeare-online.com/sonnets/18detail.html>.
- MARTÍNEZ, Txema (2014). “Txema Martínez”. *Visat* (PEN Català) [en línia]. Visat.cat. [Consulta 29 abril 2015]. Disponible a: <http://www.visat.cat/espai-traductors/cat/traductor/343/txema-martinez.html>.
- MILLER, Nelson (2015). *Basic Sonnet Forms* [en línia] Sonnets.org. [Consulta 8 gener 2015]. Disponible a: <http://www.sonnets.org/basicforms.htm>.
- SARKER, Sunil Kumar (1998). *Shakespeare's sonnets* (412, 413) [en línia]. Nova Delhi: Atlantic Publishers. [Consulta: 5 març 2015]. Disponible a

https://books.google.es/books?id=BeKrQAYeO_UC&pg=PA412&lpg=PA412&dq=meaning+my+soul+doth+tell+my+body+that+he+may+triumph+in+love;+flesh+stays+no+farther+reason&source=bl&ots=ulQJbVXADy&sig=mA4fAZ629Y-VG1a7AG3b2UHwMPg&hl=ca&sa=X&ei=fWsKVcTnOMW7Ub23gogG&ved=0CDEQ6AEwAg#v=onepage&q=meaning%20my%20soul%20doth%20tell%20my%20body%20that%20he%20may%20triumph%20in%20love%3B%20flesh%20stays%20no%20farther%20reason&f=false.

SHAKESPEARE, William; MARTÍNEZ, Txema (2010). *Sonets*. Vic: Eumo (“Jardins de Samarcanda”, 58).

SHAKESPEARE, William; OLIVA, Salvador (2003). *Els sonets*. Barcelona: Edicions 62.

SHAKESPEARE, William; VERGÉS, Gerard (1993). *Tots els sonets de Shakespeare*. Barcelona: Columna (“Clàssica”, 124).

Shakespeareinamericancommunities.org. *The Life of William Shakespeare (1564–1616) | Shakespeare in American Communities* [en línia]. Minneapolis: National Endowment for the Arts. [Consulta 16 abril 2015]. Disponible a: <http://www.shakespeareinamericancommunities.org/education/life-william-shakespeare>.

Shakespeares-sonnets.com (2014). *Shakespeare's Sonnets: Sonnet CLI* [en línia]. Oxquarry Books Ltd. [Consulta 17 març 2015]. Disponible a: <http://www.shakespeares-sonnets.com/sonnet/151>.

Shakespeares-sonnets.com (2014). *Shakespeare's Sonnets: Sonnet XLIV* [en línia]. Oxquarry Books Ltd. [Consulta 2 maig 2015]. Disponible a: <http://www.shakespeares-sonnets.com/sonnet/44>.

Shakespeares-sonnets.com (2014). *Shakespeare's Sonnets: Sonnet XLV* [en línia]. Oxquarry Books Ltd. [Consulta 4 maig 2015]. Disponible a: <http://www.shakespeares-sonnets.com/sonnet/45>.

Shakespeares-sonnets.com (2014). *Shakespeare's Sonnets: Sonnet XVIII* [en línia]. Oxquarry Books Ltd. [Consulta 1 març 2015]. Disponible a: <http://www.shakespeares-sonnets.com/sonnet/18>.

Shmoop, (2015). *Sonnet 18* [en línia]. Shmoop University. [Consulta 25 febrer 2015]. Disponible a: <http://www.shmoop.com/sonnet-18/>.

Sparknotes.com, (2015). *SparkNotes: Shakespeare's Sonnets: Context* [en línia]. [Consulta 14 abril 2015]. Disponible a: <http://www.sparknotes.com/shakespeare/shakesonnets/context.html>.

Sparknotes.com. *SparkNotes: Shakespeare's Sonnets: Sonnet 18* [en línia]. [Consulta 26 febrer 2015]. Disponible a: <http://www.sparknotes.com/shakespeare/shakesonnets/section2.rhtml>.

SUBIRANA, Jaume. “Gerard Vergés, un escriptor diferent”. *Lletra - Literatura catalana a internet* [en línia] Lletra.uoc.edu. [Consulta 29 abril 2015]. Disponible a:
<http://lletra.uoc.edu/ca/autor/gerard-verges/detall>.

Xtec.cat. *Mètrica* [en línia]. [Consulta 16 desembre 2014]. Disponible a:
<http://www.xtec.cat/~jroca124/metrica.htm>.